

Pogány György

„A tudomány ekként rajzolja világát”

Doktoranduszok tanulmányai

Az 1994-ben elfogadott Akadémiai Törvény a Magyar Tudományos Akadémia hatáskörét a teljes magyar tudományos életre és valamennyi, tudományos fokozattal rendelkező kutatóra kiterjesztette a köztestületi tagság megalkotásával. A köztestületi tagok ugyan nem tagjai az MTA-nak, lazábban kötődnek a testülethez, de a jelenleg mintegy 16 000 fős közösség értelemszerűen a magyar tudományosság legátfogóbb grémiuma. A kutatói utánpótlás műhelyei az egyetemek doktori iskolái; az a diszciplína, amelynek nincs doktori képzése, vagy nagyon újonnan önállóvá váló szakterület és még nem tudta kialakítani tudományos infrastruktúráját, vagy pedig a tudománypolitika döntési helyzetben lévő vezetői számára nem egyértelmű az adott terület vitathatatlanul tudományos mivolta.

Az egyetemek doktori iskolái időről időre konferenciák rendezésével fórumot teremtenek doktoranduszaik nyilvánosság előtti megmértetésére. Friss, új kutatási eredmények hangzanak el a rendezvényeken – amelyek rendszerint fontos közbeszó állomásai a doktori disszertációknak –, és napvilágot látnak a tanácskozásokon előadottak tanulmányá formált változatai. További haszna a rendezvényeknek, hogy a doktorjelölt hozzászokik a konferenciák világához, kapcsolatokat alakíthat ki, és személyét, munkásságát a tudományos nyilvánosság is megismerheti.

Az Eszterházy Károly Egyetem és az Eötvös Loránd Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzatai és a Doktoranduszok Országos Szövetsége Irodalomtudományi Osztálya „*A tudomány ekként rajzolja világát*” – *Irodalom, nevelés és történelem metszetei I.* címmel közös konferenciát tartott Egerben 2017. szeptember 28-án és 29-én, melyre az ország kilenc egyeteméről érkeztek a doktori iskolák hallgatói, hogy számot adjanak kutatási eredményeikről. A kétnapos tanácskozáson mintegy negyven előadás hangzott el, ezek közül a legjobbnak ítélt 16 ala-

pos lektorálás és szerkesztés után került be az azonos című kötetbe. A *Bessenyei Györgytől*, a felvilágosodás korának jeles írójától választott idézet azt fejezi ki, hogy a világ jelenségei iránti érzékenység és érdeklődés a tudomány előfeltétele, a címben szereplő I-es szám pedig a folytatásra utal.

A kötetben nem tematikus rendben sorakoznak az írások, hanem a szerzők beütendjében, ismertetésünkben azonban a jobb áttekinthetőség miatt tartalmilag csoportosítottuk az írásokat.

Könyvtártudományi és sajtótörténeti vonatkozású tanulmány egy-egy olvasható a kötetben. Fülep Ádám *A 20. századi magyar felsőoktatási könyvtárosképzés helye a neveléstörténetben* című írásában az eddigi könyvtártudományi szakirodalom felhasználása mellett feldolgozta Kovács Máté kéziratos hagyatékának vonatkozó részét. Ami szakmánk számára is újdonság, a felsőfokú könyvtárosképzés beillesztése a korabeli neveléstörténeti paradigmába, így például a képzés 1949-es kezdeteinél a dolgozat írója utal Kovács Máté még vallás- és közoktatásügyi minisztériumi (VKM) államtitkárként kezdeményezett egyetemi reformtervezetére, amelyben új, az igényeknek megfelelő tanszékek megszervezése is szerepelt.

A sajtótörténetet képviseli Vámos Gabriellától az *Egy lap a kulturális tömegmozgalom szolgálatában – a Művelt Nép (1950-1956) című folyóirat elemzése*. A periodikum a Révai József vezette Népművelési Minisztérium kiadványa volt, és alapvető feladatának a kommunista kultúrforradalom szolgálatát szánták. A szerző azt vizsgálja, hogy a lapnak milyen szerepe volt a népnevelésben és a népművelésben, különös tekintettel a vidéki társadalomra, a megszüntetni, felszámolni szándékozott hagyományos paraszti közösségekre. Az előadás nem utalt a lap könyvtári vonatkozásaira, pedig számos cikke foglalkozott a korabeli könyvtárüggyel, a községi könyvtárak szervezésével és a különféle olvasási kampányokkal.

Az irodalomtudományi vonatkozású közlemények száma négy. József Attila költészetével két írás is foglalkozik, sőt, a költő két versét tárgyalja mindkét írás – igaz, eltérő szempontok alapján. Lehotka Ildikó írása, a *Túl a sorokon: József Attila két versének zenei megközelítése a Holt vidék és a Téli éjszaka zeneiségét elemzi*. Az írás a két költemény jelentéstartalmán túl a versek zenei elemeit, a ritmikát, a hangzók zeneiségét és a hangszíneket vizsgálja komolyzenei elemzések szempontjai alapján. Mindkét vers kiemelkedő jelentőségű József Attila életművében, de formai szempontból két végpontot képviselnek: a Holt vidék népdalszerűen egyszerű, a Téli éjszaka viszont lazított, félszabad vers, formája hosszabb-rövidebb szakaszok váltakozásából alakul ki. Szabó Roland *A csöndképzetek mint hangeffektusok: József Attila „tárgyasuló” költészetének hallható színterei* című dolgozatában szintén ezt a két jelentős verset elemzi, a zeneiség helyett azonban a „csönd” szerepét taglalja. A szerző szerint a „csönd” mint hanghatás, vagyis a szövegek által a befogadóban keltett minden további hangasszociációt fölerősítő jelenség a versekben megszólaló egyik fontos költői eszköz. A költeményekben erőteljesen jelen van a hallásra mint érzékszervi észlelésre koncentrááló hatáskeltés mechanizmusa.

Posta Anna a reformáció időszakának egyik sajátos műfaját tárgyalja *A klasszikus és a vallási műveltség összefonódása a reformáció humanizmusának idején: A 16. századi protestáns neolatin költészet sacra poetica műfajcsoportja* című tanulmányában. A reformáció humanizmusa kétpólusú műveltségeszményt képviselt, egyik ága a klasszikus ismereteket, a másik pedig a vallási ismereteket jelentette. A triviumba sorolt diszciplínák – grammatika, retorika, dialektika – végső soron a Szentírás minél pontosabb elsajátításának tudnivalói voltak. A szerző bemutatja a két pólus összekapcsolásából született neolatin költészetet, a sacra poetica műfajcsoportot, amely egyrészt konkrét Szentírási helyek antik metrumra történő átírását, másrészt ennek fordítottját jelenti, vagyis amikor antik műfaj vagy konkrét mű telítődik biblikus tartalommal. Posta Anna a németországi szerzők mellett néhány magyarországi auktor működését is bemutatja.

Varga Dániel *Helfy Ignác és az itáliai Petőfi-kultusz kialakulása* című közleményében azt a folyamatot vizsgálja, amelynek során Petőfi művei eljutottak Itáliába. Megismertetésében kiemelkedő szerepe volt Helfy Ignácnak, aki a szabadságharc bukása után Itáliában élt és ő tette meg a Petőfi-kultusz kiépítésének első lépéseit. Hogy a 19. század végére a költő lett az egyik legtöbbet fordított külföldi szerző Itáliában és egyedüli magyarként bekerült az olasz kulturális köztudatba, abban is meghatározó szerepe volt Helfynek.

A történettudományt három publikáció képviseli. Juhász Péter terjedelmes, a kötetben közölt többi tanulmánynál lényegesen hosszabb, ötvenoldalas írása *A steppe országútján a Kárpát-medencébe: Hódítók és meghódítottak*. A szerző a magyarság etnogenezisének eddigi narratíváit veszi górcső alá és tárja fel azok súlyos ellentmondásait, tanulmányának egyes állításai nyilván vitatottak lesznek. Juhász szerint a középkori magyar etnikum kialakulásának három meghatározó állomása volt: az első az avar kori török, majd szláv bevándorlás a Kárpát-medencébe, amely a biológiai és kulturális-életmódbeli alapokat építette ki, a második a politikai és nyelvi kereteket meghatározó magyar honfoglalás a 9. század végén, a harmadik pedig a kunok 13. századi betelepülése, amely megváltoztatta a Nagyalföld etnikai-kulturális képét. A magyarság a 10. századtól a Kárpát-medencében élő részben török, részben török-szláv kétnyelvű népességgel asszimilálódott, annak életmódját, kultúráját átvette, saját nyelvét és politikai formációját viszont átadta az itt élő etnikumoknak.

Hamzók Judit dolgozata Eger 18. századi társadalomtörténetével foglalkozik: *„Gyámoltalanok” a családban – A Hatvani hóstya területén élő árvák, félárva helyzetű Eszterházy Károly egri püspöksége idején az instanciák alapján*. Eger legnépesebb külvárosa volt a Hatvani hóstya, a dolgozat primér levéltári források alapján mutatja be a város és Eszterházy Károly püspök törekvéseit az árvák, félárva sorsának megnyugtató rendezésére. Összesen 277 instanciát – panaszkérvényt – vizsgált, tisztázva, hogy az árva és félárva gyermekek sorsa fontos kérdés volt a város és a püspök számára egyaránt, kötelességüknek tekintették a szülő nélkül maradt

fiatalkorúak gondozását. A korai szociálpolitikai intézményrendszer bemutatása jelentős mikrotörténeti adalékokat nyújt a város társadalomtörténetéhez.

Szabó P. Katalin írása a 19. századi magyar történelem egyik kérdését mutatja be: *A szűzvállalás nemesek normától való eltérésének lehetősége mint hatalomtechnikai kérdés a reformkorban*. „Szűzvállalás” nemesnek a korszakban többnyire azokat a bocskosorokat csúfolták, akik nem fogadták el a közteherviselés elvét, vagyis nem voltak hajlandók adót fizetni. A korabeli reformpárti sajtóban úgy jelentek meg mint „a sötét középkornak olly hősei, kik nem szégyenlik fennhangon kiáltani, hogy »míg a magyar nemes magyar marad, szűz vállait nem veti az adó járma alá«”. A tanulmány azt a folyamatot mutatja be, amelynek során a fogalom *Kossuth* általi használata miként szolgálta a közteherviselés programját.

A neveléstudomány tárgykörbe öt írás sorolható, ezek közül három közlemény történeti vonatkozású. Bánrévi Mónika *Oktatás és művelődés Erdődy Gábor egri püspök időszeitében (1715–1744)* című dolgozatában a török hódoltság után újjáépülő barokk kori Eger szellemi életével foglalkozik. Gróf Erdődy Gábor püspök csakúgy, mint a kor többi vezető katolikus főpapja, a római *Collegium Germanicum et Hungaricum* növendéke volt, ott szívta magába az európai műveltséget, a szellemi igényességet. Erdődy püspök rakta le a város iskolahálózatának alapját és tette lehetővé a papképzés megindítását, amelynek időtartama fokozatosan növekedett, egyre elmélyültebb tudást adva a szeminaristáknak. Részben a képzést szolgálta a püspök könyvgyűjtése, a kötetek napjainkban az *Eszterházy Károly* által alapított bibliotéka részét képezik. A város arculata is megváltozott, köszönhetően a főpap által foglalkoztatott *Giovanni Baptista Carlone* építésznek.

Nemes-Németh Nóra *Székesfehérvár iskolapolitikája a 19. században* címmel jelentette meg előadásának cikké szerkesztett változatát, melyben azt vizsgálja, hogy a dualizmus korában miként lett jelentős iskolaváros a település, milyen hatások befolyásolták Székesfehérvár vezetőit a kor követelményeinek megfelelő iskolarendszer megteremtésére. A város számára közvetlen fenntartási kötelezettséget a reáliskola, a leányiskola és az ipariskola jelentett, ugyanakkor jelentős mértékben támogatta a Kereskedelmi Társulatot, a kereskedelmi iskola fenntartóját és a római katolikus egyházat, a gimnázium és a nőnevelő intézet működtetőjét. A szerző összegző megállapítása szerint a városvezetés anyagi támogatása egy hosszú távú, tudatos iskolapolitikát tükröz, melynek köszönhetően a helység a korszak egyik jelentős iskolavárosává fejlődött.

Szabóné Kozma Katalin *A filantropizmus nevelési eszközeinek megjelenése Jakob Glatz Die frohen Kinder* című könyvében elnevezéssel tette közzé írását. Jakob Glatz (1776–1831) felvidéki származású evangélikus lelkész volt, kora gyermekirodalmának egyik legismertebb művelője. Glatz 1797-től a *Christian Gotthilf Salzmann* által vezetett schnepfenthal-i iskolában tanított, mely a filantropizmus jegyében működött, vagyis a Németországban a felvilágosodás hatására kibontakozó nevelési irányzat határozta meg szellemiségét. Ez a nézet a tevékeny, a társadalom számára

hasznos polgár kiművelését tűzte ki célul, olyan személyiségeket akart nevelni, akik erényes polgárként hivatásukban képesek helytállni. Mindezen célok eléréseért a teljes ember pallérozását óhajtották, melynek része a praktikus ismeretek oktatása, a modern nyelvek tanítása és a testi nevelés is. Glatz 1806-ban jelentette meg morális erkölcsnemesítő könyvét, a *Die frohen Kinder* címűt. Szabóné Kozma Katalin azt vizsgálja, hogy a könyvben miként jelennek meg a filantropizmus pedagógiai eszméi és miként tükröződik a kötetben Salzmanntól intézete. A *Die frohen Kinder* népszerűségét jelzi, hogy 1842-ben *Szivos Mihály* magyarra fordította (*Vidor gyermekei, vagy beszélgetések és képek a' gyermekvilágból*. Heckenast kiadása).

Fodor Zoltán mai neveléstudományi kérdést taglal *Pedagógiai kihívások és megoldások az Európai Iskolák Hálózatában működő egyik magyar szekcióban* címmel. Az Európai Iskolák Hálózata az Európai Unió által fenntartott intézményrendszer, melynek célja az unióban dolgozó személyek gyermekeinek nevelése és oktatása. Jelenleg 6 országban 13 intézmény működik, ezek az iskolák biztosítják az óvodai, általános- és középiskolai többnyelvű és multikulturális oktatást. A szerző a brüsszeli I. számú Európai Iskola és annak 2006 óta működő magyar nyelvi szekciója működését tárgyalja és reménykedik, hogy Magyarországon is lesz majd ilyen iskola, amely erősíti a multikulturális szemléletet, a kreativitást, a soknyelvűséget és a sokféle integrációs folyamatot.

Németh Zoltánné Lőrincz Zsuzsa *Egész napos iskola vagy egész nap az iskolában?* című közleményében a 2013/2014-es tanévben megteremtett egész napos iskola mint választható iskolaszervezési forma helyzetét veszi górcső alá. Ennek lényege, hogy egyenletesen kell megszervezni a délelőtti és délutáni időszakra a tanórákat és az egyéb foglalkozásokat. Ugyanakkor új intézkedésként a köznevelési törvény az oktatási intézményeknek kötelező nyitvatartást ír elő délután 16 vagy 17 óráig. A szerző szociológiai felmérést végzett egy észak-magyarországi közepes méretű város általános iskoláiban, amelyből kiderült, hogy nem kellően világos az elvi különbség az egész napos és az egész nap nyitva tartó iskola fogalma között.

Zenetörténeti kérdést két írás tárgyal. A Klem Dénes – Mizera Tamás szerzőpáros „*Majd ha énektanításnál a kezdet nehézségein keresztül-vergődiünk...*”: *Zsaskovszky Ferenc és Endre Egri ének-kátéja kiadási-történeti és zenepedagógia-történeti összefüggésben* címmel, tette közzé dolgozatát. A *Zsaskovszky-fivérek* (Ferenc 1819–1887, Endre 1824–1882) Eger zenei életének meghatározó szereplői voltak. A zeneoktatás színvonalának fejlesztése érdekében tették közzé 1860-ban káté formában írt zeneelméleti tankönyvüket, az *Egri ének-káté vagyis az ének elemei kérdések- s feleletekben az elemi tanodák s minden kezdő használatára* címűt. A jól használható, célszerűen szerkesztett összefoglaló valódi könyvsiker lett, 1917-ig 14 kiadásban jelent meg. A kötet lényegében úttörő volt, addig ilyen jellegű munka csak 1851-ben látott napvilágot Debrecenben, *Batizi András* összeállításában. (*Kis énekléstan: A magyarországi hely. hitv. keresztyének közönséges isteni tiszteletre rendeltetett énekeskönyvében lévő*

szabályszerű éneklésének megtanulhatásának czéljából). A doktorjelöltek nyitva hagyják azt a kérdést, hogy a fivérek ismerték-e Batizi munkáját.

Szabó Adrienn *A magyar zenei felsőoktatás intézményesítésének kezdetei a dualizmus korában* című közleménye a Zeneakadémia megalapításához vezető folyamatot tekinti át és bemutatja működése első korszakát. Az uralkodó hosszas előkészületek és politikai csatározások után 1874-ben hagyta jóvá a Zeneakadémia megalapítását *Liszt Ferenc* elnöklete mellett. A tanítás 1876-ben kezdődött meg az *Országos Magyar Királyi Zeneakadémián*, a tanári kar tagja volt Liszt mellett *Erkel Ferenc*, az intézmény igazgatója, *Volkmann Róbert*, id. *Ábrányi Kornél* és *Nikoláts Sándor*. Pár év múlva az Akadémia kinőtte Hal téri épületét, 1879-ben egy Sugár úti épületbe költözött (ma ez az épület, a Régi Zeneakadémia ad otthont a Liszt Ferenc Múzeumnak). Az intézmény helyzete 1907-ben rendeződött véglegesen, amikor elkészült a ma is ismert pompás épület a Király utca – Liszt Ferenc tér sarkán. Az Akadémia első évtizedei alatt nagyon nagy szerepet töltött be a magyar zenei műnyelv kialakításában és a magyar népzene alapuló új magyar zenekultúra megszületésében. Mindebben *Mihalovics Ödön*, Liszt utóda érdemi meg az utókor háláját.

A tanulmánykötet méltón reprezentálja a doktoranduszok erudícióját, szakmai elhivatottságát és tudományos felkészültségét, a közölt tanulmányok értékes hozzájárulások szakterületük tudományos kommunikációjához.

„A tudomány ekként rajzolja világát” : Irodalom, nevelés és történelem metszetei. 1., Tanulmánykötet / szerk. Fodor József Péter, Mizera Tamás, Szabó P. Katalin. – Bp : Eötvös Loránd Tudományegyetem Doktorandusz Önkormányzat ; Eger : Eszterházy Károly Egyetem Doktorandusz Önkormányzat ; Bp. : Doktoranduszok Országos Szövetsége Irodalomtudományi Osztály. – 2019. - 347 p.

„A tudomány ekként
rajzolja világát”

Irodalom, nevelés és
történelem metszetei
tanulmánykötet I.

